

«ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ В МЕНЕДЖМЕНТІ, ГАЛУЗЯХ СПОРТУ, ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я»

IV Міжнародна студентська наукова конференція

16-17 жовтня 2025 року

Львів

UDC 330.101.541:330.133.1:330.43

OD TEORII DO PRAKTYKI: NOWOCZESNE METODY OCENY EFEKTÓW DOCHODU I EFEKTU SUBSTYTUCYJNEGO

Liubomyr HULA
student
Kierownik naukowy: dr n. ekon. **Mariia LUTSYK**
Prorektor
Powiślańska Akademia Nauk Stosowanych w Kwidzynie (Polska)

W współczesnej ekonomii analiza zachowań konsumentów jest jednym z kluczowych kierunków badań procesów rynkowych. Rozróżnienie efektów dochodu i substytucji odgrywa kluczową rolę w zrozumieniu reakcji konsumentów na zmiany cen, dochodów i preferencji. To właśnie te efekty determinują, w jakim stopniu konsument jest skłonny zmieniać strukturę konsumpcji w odpowiedzi na zewnętrzne wstrząsy gospodarcze, zmiany podatkowe lub monetarne.

Tradycyjnie analiza zachowań konsumentów opiera się na założeniu racjonalności wyboru i istnieniu ciągłej funkcji użyteczności. Zmiana ceny towaru wywołuje dwie przeciwstawne reakcje. Efekt substytucji odzwierciedla dążenie konsumenta do przejścia na stosunkowo tańsze towary, zachowując dotychczasowy poziom zadowolenia, podczas gdy efekt dochodu pokazuje, jak zmiana siły nabywczej wpływa na poziom konsumpcji.

Współcześni badacze podkreślają, że klasyczne teoretyczne rozróżnienie tych efektów powinno być uzupełnione o aspekty psychologiczne i behawioralne, ponieważ konsumenci często reagują na zmiany cen w sposób nieracjonalny. W szczególności bodźce marketingowe, reklama i branding mogą zmieniać postrzeganie względnej wartości towarów przez konsumentów, wywołując „pseudoefekt substytucji”. W związku z tym, przy tworzeniu współczesnych modeli zachowań konsumenckich należy brać pod uwagę nie tylko klasyczne parametry (ceny, dochody, preferencje), ale także determinanty behawioralne — sygnały informacyjne, reakcje emocjonalne i efekty porównań społecznych [1].

Przejście od teorii do praktyki wymaga stworzenia sformalizowanych modeli popytu, które pozwalają na ilościowe zmierzenie elastyczności popytu w odniesieniu do ceny i dochodu. Jednym z najpopularniejszych podejść w badaniach stosowanych jest wykorzystanie systemów popytu — modeli typu Almost Ideal Demand System (AIDS) lub jego uproszczonej wersji LA/AIDS. Modele te opierają się na teoretycznych podstawach równowagi konsumenckiej i pozwalają oceniać krzyżowe efekty cenowe, czyli wykrywać, które towary są substytutami lub komplementami.

W badaniach ukraińskich naukowców obserwuje się stopniowe wdrażanie takich metod do analizy poszczególnych grup towarowych. Na przykład, podczas oceny elastyczności popytu na owoce jagodowe stwierdzono, że reakcja konsumentów na zmiany cen i dochodów jest asymetryczna: w przypadku wzrostu dochodów popyt rośnie mniej proporcjonalnie niż w przypadku ich spadku. Świadczy to o istnieniu efektu substytucji w odpowiedzi na zmiany cen, ale odzwierciedla również wpływ ograniczonych dochodów i preferencji konsumentów, które kształtują się w oparciu o czynniki kulturowe i regionalne [2].

Ocenę efektów dochodu i substytucji można przeprowadzić za pomocą różnych metod ekonometrycznych. Modele parametryczne (AIDS, Rotterdam) przewidują specyfikację funkcji udziałów wydatków i ocenę parametrów elastyczności na podstawie wyrywkowych badań gospodarstw domowych. Natomiast podejścia nieparametryczne (na przykład metoda oceny wariacyjnej lub analiza wyboru ciągłego) pozwalają śledzić reakcje bez sztywnych ograniczeń funkcjonalnych. Praktyka stosowania tych modeli pokazuje, że dla danych ukraińskich najbardziej odpowiednia jest LA/AIDS ze względu na jej prostotę, interpretowalność i możliwość dostosowania do ograniczonych próbek [2].

Należy zauważyć, że ocena efektów dochodu i substytucji może być przydatna nie tylko w kontekście mikroekonomicznym, ale także makroekonomicznym. W badaniach wpływu polityki pieniężnej na dystrybucję dochodów między pokoleniami zauważa się, że zmiana stopy procentowej i oczekiwań inflacyjnych wpływa na strukturę konsumpcji różnych grup ludności

poprzez zmianę realnej siły nabywczej. W ten sposób efekt dochodu staje się mechanizmem przekazywania impulsów monetarnych do sektora realnego, a efekt substytucji określa, w jaki sposób gospodarstwa domowe rozdzielają wydatki między konsumpcją a oszczędnościami [3].

W związku z tym współczesne metody oceny efektów dochodu i substytucji łączą klasyczną teorię wyboru mikroekonomicznego z empirycznymi narzędziami analizy popytu. Dla Ukrainy aktualne jest wykorzystanie systemów popytu typu AIDS/LA/AIDS do badania reakcji konsumentów w kontekście procesów inflacyjnych, zmian dochodów i polityki państwa. Wyniki teoretyczne należy uzupełnić aspektami behawioralnymi, ponieważ realni konsumenci często podejmują decyzje pod wpływem bodźców informacyjnych i sygnałów marketingowych [1].

Praktyczne zastosowanie takich podejść pozwala nie tylko głębiej zrozumieć strukturę popytu, ale także przewidywać skutki decyzji ekonomicznych — od reform cenowych po zmiany monetarne. W ten sposób efekty dochodu i substytucji są uniwersalnym narzędziem do badania wzajemnych powiązań między zachowaniami konsumentów, polityką państwa i strategiami biznesowymi.

Bibliografia:

1. Miriassov Yu. O. Efekt marketingu i jego wpływ na preferencje konsumenta w modelu optymalnego wyboru. *Problemy ekonomii*. 2019. Nr 1(39).

2. Grybyniuk O. M., Lysak M. A., Pugaczow W. M. Cechy charakterystyczne określania elastyczności popytu na produkty owocowo-jagodowe. *Ekonomika Apk*. 2018. Nr 6. S. 52–56.

3. Bondarenko O. Wpływ polityki pieniężnej na redystrybucję dochodów między pokoleniami. *Biuletyn Narodowego Banku Ukrainy*. 2018. Nr 244. S. 46–63.